

خلاصه نشست نقد ترجمه دکتر حداد عادل از قرآن کریم

پدیدآورده (ها) : حائری شیرازی، مرتضی
علوم قرآن و حدیث :: علوم و معارف قرآن و حدیث :: بهار 1395 - شماره 6
از 103 تا 108
آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1166183>

دانلود شده توسط : موسسه دارالحدیث
تاریخ دانلود : 12/06/1396

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است. بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [فوائین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

خلاصه نشست نقد ترجمه دکتر حداد عادل از قرآن کریم

مرتضی حائری شیرازی^۱

انجمن قلم حوزه در روز نهم خرداد ۱۳۹۵ در سالن همایش ساختمان انجمن علمی حوزه، نشستی با عنوان «نقد و بررسی ترجمه قرآن کریم» با حضور اساتید حوزه و دانشگاه برگزار کرد. این نشست با محوریت بررسی ترجمه آقای دکتر غلامعلی حداد عادل و نقد سه تن از اساتید - حجت الاسلام و المسلمین محمدعلی کوشا، آقای رضا بابایی و آقای محمد اسفندیاری - و کارشناسی و اجرای آقای حسین علی زاده تشکیل شد.

پس از تلاوت آیه الکرسی توسط قاری، دبیر جلسه ترجمه آن آیات را از روی ترجمه آقای حداد قرائت کرد. سپس آقای حداد عادل به معرفی اثر و روش کار خود پرداخت. ایشان انگیزه خود را از ترجمه قرآن، تحقق آرزوی دیرینه خود و بزرگان دیگر، از جمله مقام معظم رهبری در عمومیت یافتن ترجمه خوانی قرآن میان مردم بیان کرد. او با ابراز تأسف از ضعف‌های موجود در ترجمه‌های قرآن - که می‌تواند موجب شبهه به فصاحت و بلاغت آن باشد - هدف خود را به وجود آوردن ترجمه‌ای شیوا و رسا به زبان فارسی عنوان کرد. ایشان انتقال مفهوم آیه‌های قرآن را مبنای کار خود در ترجمه ابراز کرد و «مفهوم‌مداری» را به عنوان خط قرمز در مسیر ترجمه و کار خویش بیان نمود؛ چرا که زبان، وسیله است و قید و بندهای متعارف نباید مانع رسیدن به مفهوم اصلی در ترجمه باشد. از این روست که این ترجمه تا حدودی از حالت تحت اللفظی خارج شده و به حالت فارسی روان و امروزی درآمده است. البته هیچ مترجمی نمی‌تواند ادعای بهترین اثر در ترجمه را داشته باشد؛ چرا که هر قدر هم دقت کند، باز جای دقت بیشتری وجود دارد، چه رسد به ترجمه قرآن که دارای عجایب بسیاری است.

۱. پژوهشگر پژوهشکده حدیث حوزه (M. haeri.sh@live.com).

وی در معرفی مسیر کار خویش گفت:

قبل از چاپ اول، صد نسخه پیش چاپ برای حدود صد نفر از محققانی که می‌شناختم فرستادم و حدود پانزده هزار گزارش نقد برای من ارسال شد. اگر چه خیلی از این موارد با یکدیگر هم‌پوشانی داشتند، اما بیشتر این تذکرات را برای چاپ اول اعمال کردم.

ایشان با بیان این‌که این اثر هم‌اکنون از چاپ ششم خارج شده افزود:

هر شب مقداری از آن را مطالعه می‌کنم و خود تاکنون حدود ۱۵۰ ایراد از چاپ فعلی گرفته‌ام.

وی مخاطبان را برای آشنایی بیشتر با روش کار خویش در ترجمه، به مصاحبه‌ای چاپ شده در نشریه ترجمان وحی ارجاع داد.^۱

پس از آقای حداد عادل، نوبت به نقد حجت‌الاسلام والمسلمین استاد محمدعلی کوشا رسید. ایشان مدرس حوزه در رشته تفسیر و ترجمه قرآن کریم است. وی در دو نوبتی که مجال صحبت داشت، پس از معرفی مقاله پیشین خود در نقد این اثر در مجله ترجمان وحی،^۲ بیان کرد که کل نقدهایی که به ترجمه ایشان وارد کرده، از باب تکمیل کار بوده، نه تنقیص آن. حجت‌الاسلام کوشا این ترجمه را گامی به جلو در عرصه ترجمه قرآن معرفی کرد؛ چرا که نویسنده آن از اساتید فن زبان فارسی است. او این ترجمه قرآن را از منابع ارجاعی خود در کلاس‌های درس ترجمه قرآن معرفی نمود. ایشان در نوبت دوم صحبت‌های خود به بیان پنج نوع ترجمه تحت اللفظی، تطبیقی، تفسیری، مضمونی و منظوم از برای قرآن کریم پرداخت و ترجمه استاد حداد عادل را از نوع تطبیقی معرفی کرد؛ از این رو تأکید داشت در نقد ترجمه باید دقت کرد که ترجمه از کدام نوع است و چگونه باید نقد شود.

وی در ادامه افزود:

ترجمه موفق، ترجمه‌ای است که در عین روانی، رسایی، گویایی و دارا بودن نثر معیار، با ساختارهای صرفی، نحوی و بلاغی، منافاتی نداشته باشد. بنابراین ممکن است ترجمه‌ای روان، گویا، ساده و عوام‌پسند باشد، ولی در مواردی ساختارهای

۱. نک: دوفصل‌نامه ترجمان وحی، شماره ۲۱، بهار و تابستان ۱۳۸۶.

۲. نک: دوفصل‌نامه ترجمان وحی، شماره ۳۱، بهار و تابستان ۱۳۹۱.

صرفی، نحوی و بلاغی در آن رعایت نشده باشد.

کوشا در ادامه سخنان خود گفت:

هنر ترجمه قرآن در مقام تطبیقی و جمع میان رعایت نثر معیار با مراعات نکات ادبی و بلاغی آن آشکار می‌شود. بنابراین مترجم توانمند در فن ترجمه، کسی است که هم نثر معیار را رعایت کند و هم ملاک‌های ادبی و بلاغی را لحاظ نماید.

در ادامه ایشان به بیان چند مورد نقد ترجمه دکتر حداد عادل پرداخت. از جمله در آیه ۲۹ سوره بقره که «استوی» با «الی» آمده، اما در ترجمه به جای «الی» با «علی» ترجمه شده است!

همچنین در آیه ۲۵ سوره بقره در جمله «وَأَتُوا مُتَشَابِهًا» واو استینافیه را حالیه گرفته‌اند! در آیه ۳۰ سوره بقره نیز مترجم، در جمله «وَتَقْدِسُ لَكَ» لام را زائده و تَقْدِس را مفعولی به شمار آورده است. چه خوب بود ایشان در این باره تفسیر امام فخر رازی و تفسیر مرحوم سید عبدالله شبر و بحث مرحوم آیت‌الله معرفت را می‌دید!

وی همچنین نسبت به ترجمه آیه ۸ سوره نور که فعل «يَدْرُؤًا» که معلوم است، ولی به صورت مجهول ترجمه شده است، تذکر داد.

در پایان، از آن جا که فرصت برای ارائه دیگر موارد نقد کم بود، بنا به درخواست جناب دکتر حداد عادل، آقای کوشا ده مورد نقد مکتوب خود را در یک یادداشت به ایشان تقدیم کرد و ضرورت ویرایش فنی این اثر را برای چاپ‌های بعدی آن یادآور شد.

ناقد دوم آقای رضا بابایی بود. ایشان به نکته استاد حداد مبنی بر «مفهوم محوری» ترجمه ایشان اشاره کرد و ایراد اصلی خود را رعایت نکردن همین اصل بیان نمود. ایشان با بیان فرق بین ترجمه تحت‌اللفظی و ترجمه مفهومی، گفت:

هنوز ترجمه‌های ما تحت‌اللفظی است و از این چارچوب خارج نشده‌ایم. در ترجمه تحت‌اللفظی، واحد ترجمه ما «کلمه» است و مطالب صرفی است و در ترجمه مفهومی، واحد «جمله» است و مطالب نحوی و بلاغی؛ در حالی که مخاطب ما در استفاده از ترجمه نیاز به مفهوم آیه دارد و می‌خواهد منظور آیه را متوجه شود و کاری به ظرایف صرفی و عین کلمات ندارد.

ایشان نکته اصلی در ترجمه را انگیزه از ترجمه کردن بیان داشت و پاسخ این سؤال که چرا باز پس از این تعداد ترجمه، نیاز به ترجمه خوب داریم را خلط بین مصرف‌کننده

ترجمه با مصرف کننده تفسیر توسط مترجم دانست. به عقیده وی، اشکال اصلی ترجمه‌ها توجه بیش از حد به زبان مبدأ و کم توجهی به زبان مقصد است.

آقای بابایی در ادامه به بیان چند مورد اشکال در این ترجمه پرداخت. اشکال اول او به ترجمه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا» بود که چرا به «ای کسانی که ایمان آورده‌اید» ترجمه شده؟ در حالی که با توجه به مخاطب، بهتر بود گفته می‌شد: «ای مؤمنان». یا در ترجمه «لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ» ترجمه شده به «مردانی از شما مردان دیگر را مسخره نکنند» و بهتر بود به «همدیگر را مسخره نکنید» ترجمه می‌شد. خلاصه ایراد ایشان این بود که در ترجمه متون مقدس، نیازی به دقت‌های زیاد نیست و مهم، فهمیدن آیات برای مخاطب و خواننده است.

ناقد سوم، آقای محمد اسفندیاری است. ایشان - که در بررسی خود برای فقه اللغه اهمیت زیادی قائل است - اشکالات خود را از ترجمه واژه «جهل» شروع کرد. وی گفت: «واژه جهل در برابر سه واژه است؛ حلم، عقل و علم». سپس برای هر کدام شاهدی از روایات بیان کرد. اشاره وی به این نکته بود که گلدزیهر و ایزوتسو به این نکته در ترجمه قرآن اشاره کردند و همچنین در دانشنامه جهان اسلام - که زیر نظر دکتر حداد عادل بوده است - نیز به این نکته اشاره شده، در حالی که در ترجمه حاضر، همه موارد به «نادان» ترجمه شده است. همچنین وی به ترجمه عبارت «عَرَبِيٌّ مُبِينٌ» اشکال وارد کرد که این موارد، به معنای زبان عربی نیست، بلکه به اوج فصاحت قرآن اشاره دارد؛ چرا که همه می‌دانند قرآن عربی است و خبر از عربی بودن آن امری بیهوده است.

پس از دو نوبت نقد ناقدان و در میان آنها دفاع یکی از حضار - که در امر ترجمه با آقای حداد همکاری داشته - نسبت برخی ایرادها، آقای حسین علی‌زاده - دبیر جلسه - خود به بیان سریع و اجمالی برخی اشکالات موجود در ترجمه مورد بحث پرداخت. اشکالات ویراستاری، توالی سه فعل، وجود برخی واژگان فارسی قدیمی که امروزه فهمیده نمی‌شود و برخی برداشت‌های ناصحیح از آیات، از اشکالات مطرح شده توسط ایشان بود.

پس از وی، آقای علی شیروانی از میان جمع به جلوی تریبون آمد و به برخی اشکالات جلسه خصوصاً نقد ناقدان انتقاد کرد و به دفاع از ترجمه مورد بحث پرداخت. وی با استناد به قول آیت‌الله جوادی آملی که قرآن ترجمه‌ناپذیر است بیان کرد که نقد به ترجمه همیشه هست و خوب است که در نقد از افراط و تفریط جلوگیری کنیم.

سپس یکی از حضار به نمایندگی از مجمع ویراستاران نیز اشکالات و ویراستاری که در این اثر به چشم می‌خورد را بیان کرد.

پس از نقد ناقدان و سخنان دیگر حضار درباره ترجمه قرآن آقای حداد، نوبت به دفاع و جواب ایشان نسبت به مطالب گفته شده رسید. وی با بیان این نکته که وجود نقد نشانه زنده بودن جامعه است، گفت: «من ترجمه را برای فهم مردم از قرآن می‌دانم؛ لذا از نقد به هیچ وجه دلگیر نمی‌شوم». وی مشکل جلسه را وجود اشکالات مبنایی در کنار اشکالات موردی و جزئی می‌دانست. ایشان دوباره حضار را به مطالعه مصاحبه چاپ شده در نشریه ترجمان وحی برای آشنایی بیشتر با روش کار خود دعوت کرد. آقای حداد گفت:

من می‌خواستم قرآن را به فارسی نثر امروزی ترجمه کنم، ولی استادان ما گفته‌اند که مواظب باش کتاب مقدس را روزنامه‌ای ترجمه نکنی! تقدس کتاب مقدس ایجاب می‌کند که نوع ترجمه‌اش مقداری بالاتر از سخن کوچه‌بازاری باشد.

وی در ادامه به برخی اشکالات مطرح شده در جلسه پاسخ داد. حداد عادل در پاسخ به ترجمه «عربی» در قرآن کریم، گفت:

عربی همان عربی است و معنای فصاحت هاله معنای عربی است؛ چرا که عربی در مقابل غیرعربی و عجمی است. لذا وقتی به عربی ترجمه شود، همان هاله معنایی نیز به همراه دارد.

وی در پاسخ به آقای اسفندیاری مبنی بر ترجمه «جهل» ابراز داشت:

ملتفت به مقابل‌های معنایی «جهل» بوده‌ام، اما باید دانست که «نادان» در فارسی هم مقابل همان معانی جهل است. نادان در فارسی مقابل علم و عقل معنا شده است.

وی با خواندن متن لغت‌نامه و امثال و حکم دهخدا در معنای «نادان» به این نکته استناد کرد. همچنین بیان کرد که در فارسی، فعل مجهول به صورت سوم شخص جمع ترجمه می‌شود؛ مثل «آورده‌اند که...».

درباره ایرادهای علائم نگارشی و ویراستاری نیز از توجه خود خبر داد و گفت که نمی‌خواسته ترجمه قرآن پر از علائم سجاوندی شود.

ایشان در پایان صحبت‌های خود، با ابراز تأسف از این که در این جلسه به این مطلب که در ترجمه چه باید کرد و چه نباید کرد، پرداخته نشده است، افزود:

ما در ترجمه قصد نداریم به کسی که عربی بلد نیست، عربی بیاموزیم، ولی در عین حال این قرآن است و با سایر متون عربی متفاوت. وقتی خداوند به گونه و ترتیبی خاص الفاظ و افعال را آورده، ما نیز باید در ترجمه همه آنها را در حد توان لحاظ کنیم. من علاوه بر رعایت روانی ترجمه برای خوش آمدن خواننده کوشیده‌ام که دقت لازم را در رساندن مفهوم داشته باشم.

با سخنرانی و دفاع مختصر آقای دکتر غلامعلی حداد عادل جلسه به اتمام رسید.

نقاط قوت:

- دعوت از یکی از برجسته‌ترین شخصیت‌های دانشگاهی و اجتماعی - سیاسی در زمینه معارف اسلامی توسط حوزه علمیه؛
- دعوت از ناقدان حوزوی و دانشگاهی؛
- توجه به امر ترجمه در حوزه؛
- توجه به ادبیات فارسی توسط حوزه؛
- آشنایی با انجمن قلم حوزه؛
- این جلسه با توجه به اطلاع‌رسانی متوسط، از استقبال خوب طلاب و دانشجویان برخوردار بود.

نقاط ضعف:

- کوچک بودن فضای جلسه و هوای گرم محیط؛
- اطلاع‌رسانی ناکافی؛
- عدم مدیریت در زمان بندی از تأخیر در شروع جلسه تا زمان بندی ناعادلانه توسط دبیر؛
- حضور بی نظم و بیجای برخی حضار صاحب نام در ایراد سخن؛
- یکپارچه نبودن مطالب ایراد شده در نقد؛
- نقد یا دفاع غیر ناقدان، به ویژه دبیر جلسه؛
- زمان نامناسب جلسه در ساعات پیش از نماز مغرب که فرصت استفاده را محدود می‌کرد.